

St. Hilari, p. 127), i en un de Miquel Margarit, des de Vila-sacra (Alt-Emp.), no datat però de la segona meitat d'aquest segle (NCL. ix, 102.22).

En el domini rossellonès l'evolució fonètica havia estat molt més endarrerida, perquè durant molt de temps la *é* intervocàlica, encara que ja a penes audible, s'hi mantenia, segurament amb el timbre *ɛ̃* (si bé representada gràficament com a *-s-* o *-z-*, atenint-se al model occità, i és probable que d'altres pronunciessin realment *-z-*), en tot cas hi trobem *fasena* des de fi del S. XIII: «de macips --- negú hom qui sia logat ab altre, en alcuna *fasena*, no gaus desemparar ni falir ni metre altre per él e 'n loc d'él, e --- pagarà per pena ---», en una ordinació perpinyanenca de 1292 (RLR iv, 513.1), forma que segons l'InvLC, ja s'hi troba el 1284; i des de llavors fins a 1457, entre uns 25 exemples que n'aplega, n'hi ha de *fasena* i de *faena*, però predominant aquella variant amplament sobre l'altra, de manera que allà no apareix cap cas de *feynes* fins a 1564: de fet ja hem vist que encara en els anys 1461-1462 al *feynes* dels barcelonins replicaven amb *fabena* els del Rosselló.

Ja era, doncs, d'esperar que fins avui hagi quedat, en rossellonès, si bé no pas el trisíl·lab arcaic, sí però una contracció *fena*, que el BDLC assenyala a Codalet de Conflent (vol. IV, 239); i Saisset rima encara «lo sol nos rostei l'esquena! / a m'aixugar lo frontinc *fena*, / m'acabi de fonte ---» (Perpinyanenques II, i rimant amb *alena* en *Catal. del Ross.*, 248); però d'altra banda, en posició més pretònica, s'ha salvat un rastre de la *ɛ̃* medieval en forma de *-r-*, en el derivat *enfarenat* 'atrafegat, encaparrat': «I l'altre, sempre —Piu, piu, piu— / quan més va més canta ambe briu! / en fin, *enfarenat* d'aqueixa mala cosa, / en Met an el company se posa: / —Me-l podes pas treure? —No, no. / —I bé, allavons, mata-ló», Saisset (Perpiny., 78; Grandó, *Misc. Fabra*, 187), amb el rotacisme que estudia en *E. T. C. I*, 35, i *Lleures C*, 299.

D'altra banda, a les Illes l'evolució a *feina* es degué produir en forma bastant sincrònica amb la del cat. central, de manera que AMAlcover dona la pronúncia *fjɛ̃na* com a general de les Balears (BDLC iv, 239), i ell mateix posa sempre això a les seves *Rondalles* (p. ex. i, 137); però d'altra banda trobem «qui no puxen fer *feyna*» ja en un document mall. de 1468 (BSAL x, 15), i en tants textos mallorquins moderns: «he enllestit aviat ses *feines* / que m'encomanà es rector», PdAPenya (*IdOr.* i, 5); «cada dia vaig en cós, / mon bé estimat, a fer *feina*: / i no mir tants de pics s'eina / com vegades pens en vós» (en les gloses mallorquines Amoroses colleccionades per Moll, p. 39); el fet que a Menorca es digui *fə̃nɛ* per 'feiner' (infra) potser no s'ha d'interpretar en el sentit que allà hagi existit *fena*, car segons *AlcM* cosa paral·lela passa a l'illa major, però *AlcM* registra la pron. *fɛ̃ina* tant a l'O. com al mig i a l'E. de l'illa; a Eivissa, PzCabre porta «*feine*: labor, trabajo», i jo mateix vaig anotar-hi *fjɛ̃na*, tant a St. Vicent de sa Cala com a St. Carles de Peralta (1963).

Pel que fa al cat. occid., fou indubtablement l'antic

faena el qui resistiria llarg temps com a forma única; si bé potser, almenys pel Sud, la diftongada s'extravasi del límit. És sabut que per aquella banda el nexa *in* s'altera en *ɨ* o *iy*, però això és un descabellament secundari i més aviat recent, de manera que les formes del tipus *fɛ̃na* en veritat no són més que una forma local (sense gran interès) de realitzar el tipus *feina*: per allà doncs aquest penetra en territori occidental: anoto *fɛ̃ɨne* a la Poble de Granadella (1935) i Arqués dona *fɛ̃ɨn* per a les Borges (BDLC vi, 71). Però tenim *fabenes* per a 'afers, qüestions, disputes' l'any 1563 a la SdUrg. (*BABL* xvi, 61, cita a BALDAMENT).

Al Pallars hi ha *ɨ* de transició: *faiena* a Sort (BDLC iv, 216), i jo mateix anoto *fajɛ̃na* damunt aqueixa vila, a Llarvén; però en les últimes dècades una pronúncia més aviat oriental hi ha fet forat, de manera que tant a Rialb com a Sort vaig sentir, més que aquesta, la pronúncia *fɛ̃ina* (que alguns m'hi qualificaren de «sobrevinguda», 1959). Més rigorosament occidental, sento *bájk a fé tal faena* cap a l'Isàvena (Lasquarri, 1957). Des d'allà això s'ha propagat fins a Graus, on diuen «teníban *fayɛ̃na*» en lloc del cast. «tenían qué hacer, tenían trabajo»; mentre que en els veïns pobles arag. de Torrelavid i Capella se sent (amb aquest valor!) «fulano tiene *abiɛ̃nda*» i a tot el Sonotano d'Osca se sent el vituperi «*malhajáiro!*» amb forma evidentment manllevada del català (1965).

En fi és ben divulgat que a tot el País Valencià (Castelló i tot) ha restat *faɛ̃na* general i intacte fins avui. I com a bon índex de la consideració que mereixien les dues formes en el S. xvi, pot valer el fet que OPou, que sol, en cas de discrepància, apariar la del Princ. amb la del P. Val., no va gosar encara incloure més que *faena*: «afegir a la *faena* y no al preu: addere ad opus, non ad pretium; llevar del preu, y no de la *faena*: demere de ---» (*ThPu.*, 129).

Del català fou manllevat el cast. *faena*. Per a les dades i història detallades —cronològica, social i semàntica, del mot en castellà—, veg. el DCEC. Allí apareix primerament el 1596, i tant en aquesta data com el 1607, 1623 i 1640 hi és qualificat com a terme nàutic; però també apareix d'hora, ja algun cop (1599) amb aplicació a feines domèstiques. Com que al castellà només va passar la forma clàssica i antiga *faena* (no la ja antiga i després dominant) *feina*, aquest ús nàutic preferent hem d'entendre'l com a provinent de l'ús antic de *faena* en el català medieval general, car en qüestions marines havia de pesar més l'ús del cat. oriental i insular que no el del valencià.

Però el manlleu no quedà circumscribit dins els límits del castellà, bona prova que el català ha tingut sempre prestigi internacional com a home actiu, aqueferat i bon feiner; la penetració fins al portuguès ha estat considerable, i allà el mot ha pres una forma *faina*, que potser és deguda tant a tendència diftongadora de tipus autòcton com al prestigi del cat. central i de la seva variant *feina*; allà usa *faina* com a terme de mar el mateix Leite de Vasconcelos (*Opúsculos* II, i, 270) i també Ant. de Figueiredo dona aquesta acc. com a primitiva en el seu diccionari, però no